

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94(477.87):930.2:82-6:316.347

DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(51\).2024.319590](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(51).2024.319590)

ГАЛИЦЬКІ СИМПАТІЇ ЗАКАРПАТСЬКИХ БУДИТЕЛІВ: СПІВПРАЦЯ І. РАКОВСЬКОГО ТА В. ДОБРЯНСЬКОГО З Я. ГОЛОВАЦЬКИМ

Неля Світлик

кандидат історичних наук, доцент кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: nelja.svitlyk@uzhnu.edu.ua

Scopus Author ID: 57190390126

Researcher ID: R 1835-2019

<https://orcid.org/0000-0001-6377-5813>

У даній статті досліджується співпраця закарпатських вчених Івана Раковського та Віктора Добрянського з галицьким мовознавцем Яковом Головацьким. Метою студії є проаналізувати основний зміст особистих контактів між вченими на основі їх приватного листування та публіцистичної спадщини. Методика дослідження базується на використанні емпіричних методів дослідження, методів біографістики та джерельного аналізу. В публікації вивчається процес становлення співпраці між вченими в умовах післяреволюційного пошквалювання суспільного і культурного життя серед українців Австрійської імперії. Проаналізовано епістолярну спадщину між вченими, частина якої вперше вводиться в науковий обіг. На основі приватного листування досліджено основні шляхи співпраці між закарпатськими та галицькими діячами. У студії звернуто увагу і на протиріччя цієї співпраці та перепони на шляху національного зближення українців в імперії Габсбургів. В статті вивчається також публіцистика закарпатських вчених на сторінках галицької періодики, що була важливим сегментом культурних контактів. На основі вивчення джерельного матеріалу розглянуто основні складові співпраці між І. Раковським, В. Добрянським та Я. Головацьким. В статті також підведено деякі підсумки в проблемі дослідження особистих та інституційних взаємин між закарпатською і галицькою інтелігенцією в часи національного відродження і становлення української нації.

Ключові слова: культурні взаємини, приватне листування, епістолярна спадщина, публіцистика, русофільство, москвофільство, національна ідентичність.

Постановка проблеми. Проблема національного і культурного пробудження на Закарпатті неодноразово ставала темою дослідження для істориків. Постаті закарпатських будителів середини – другої половини XIX ст. вивчалися з різних ракурсів, від їх політичних і національних вподобань до ролі в культурному житті. Проте пріоритет надавався найбільш знаковим особистостям доби, передусім О. Духновичу та А. Добрянському, які фактично представляли політичні та національні інтереси закарпатських русинів (самоназва українців Австрійської імперії в XIX ст.) в період подій Весни народів та післяреволюційної хвилі культурного піднесення. Вказані закарпатські діячі також стали активними організаторами особистої співпраці з ключовими постатями суспільно-культурного життя сусідньої Галичини. Заслуга цих вчених в згаданому контексті дуже вагома, проте не обмежувалася лише їх зусиллями. Молодші сучасники, закарпатське духовенство, що переймалося питаннями культурного прогресу в краї, також долучилося до організації співпраці. Це передусім такі вчені як А. Кралицький, І. Раковський, В. Добрянський, Ю. Ігнат.

Метою даної публікації є дослідити співпрацю закарпатського священника Івана Раковського та педагога і публіциста Віктора Добрянського з галицьким вченим Яковом Головацьким. При дослідженні використано методи емпіричного і джерельного аналізу епістолярної спадщини вчених,

метод біографістики та історико-порівняльний методи дослідження.

Джерела та література. Джерельною основою дослідження стала епістолярна спадщина вчених, що зберігається у Відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, значна частина якої досі не публікувалася. Мова про листування І. Раковського та В. Добрянського з львівським мовознавцем Я. Головацьким. Джерельну вартість для дослідження мала також публіцистика згаданих діячів на сторінках тогочасних періодичних видань.

Історичним підґрунтям дослідження стали попередні напрацювання істориків, які у своїх дослідженнях спорадично зачіпали окреслену проблему, оскільки окремого наративу її вивчення немає. Першим дослідником, котрий розпочав вивчення епістолярної спадщини галицьких вчених був голова НТШ Кирило Студинський, який опублікував листування Дениса Зубрицького [Студинський, 1901] та Якова Головацького [Студинський, 1905]. У цих виданнях вперше було оприлюднено кілька листів закарпатського священника Івана Раковського до згаданих адресатів.

Допоміжну роль у дослідженні постаті І. Раковського відіграли публікації закарпатських науковців Д. Данилюка [Данилюк, 2004], В. Пагири [Пагири, 1996], В. Сочка-Боржавина [Сочка-Боржавин, 1995] та В. Русина [Русин, 2000]. В згаданих працях подано коротку біографію І. Раковського та аналіз його

спадщини, зокрема її ролі для культурного розвитку краю. В публікації також використані матеріали дослідження співпраці І. Раковського з галицькими вченими Н. Світлик, яка вивчала епістолярну спадщину І. Раковського [Світлик, 2013b] та публіцистику закарпатських діячів на сторінках галицьких видань [Світлик, 2012, 2013a].

Постать закарпатського педагога В. Добрянського, старшого брата відомого суспільно-політичного діяча А. Добрянського, мало відома в історичному дискурсі. Як правило, він згадується лише епізодично у дослідженнях присвячених Адольфу Добрянському. Окремі дослідження наукової спадщини В. Добрянського підготували свого часу словацькі дослідники К. Заклинський [Заклинський, 1967] і О. Рудловчак [Рудловчак, 1990]. Листування закарпатського педагога з Я. Головацьким вперше вводить в науковий обіг.

Виклад основного матеріалу. Налагодження культурної співпраці між Закарпаттям та Галичиною було важливою складовою національного пробудження русинів Австрійської імперії. Події Весни народів загострили не тільки політичне життя, а й мали вплив на культурне піднесення. Місцева закарпатська освічена когорта вбачала в співпраці з галичанами передусім можливість для культурного прогресу, опертя на суспільні інституції, що діяли в Галичині і не були доступними для Закарпаття. Тяжке соціально-економічне становище, культурний занепад краю, недостатня кількість літератури, не давали можливості для заснування газет чи культурно-освітніх товариств. Натомість в Галичині Весна народів породила більш жвавий культурний прогрес, що вилився у створення періодичних видань, громадських та наукових установ. Фактично, для закарпатської інтелігенції можливість висловити власні позиції була доступною лише в разі співпраці із галицькими виданнями, де активно публікувалися матеріали із Закарпаття.

Налагодження стабільної співпраці між закарпатською і галицькою інтелігенцією відбулося в післяреволюційні часи. Її тогочасними творцями можна назвати О. Духновича та А. Добрянського із закарпатського боку, і Я. Головацького, Д. Зубрицького та Б. Дідицького з боку Галичини. Підґрунтя цієї співпраці головним чином базувалося на ідеологічних чинниках русофільства, що заповонило тогочасну освічену когорту через протидію полонофільству в Галичині та мадяризації на Закарпатті. Серед ключових галицьких русофілів виділявся Я. Головацький, колишній член «Руської трійці», який під впливом суспільно-політичних і життєвих обставин змінив свою національну лояльність. Його активним соратником був галицький журналіст Б. Дідицький. Обидва були заангажовані ідеєю просування русофільства серед всіх русинів імперії, в тому числі і на Закарпатті, де місцеві діячі, в особі А. Добрянського та О. Духновича, теж захопилися цією ідеологією.

Під впливом особистих контактів вказаних діячів до співпраці долучилися та інші представники освіченої еліти краю. Молодший сучасник О. Духновича, культурно-освітній діяч, священник

Іван Раковський (1815 – 1885) належить до найстаршої генерації закарпатських будителів. Історіографія небезпідставно приписує йому ключову роль у поширенні на Закарпатті москвофільських ідей, які він підхопив якраз від галичан. Джерела свідчать, що І. Раковський підтримував тісні контакти з такими галицькими вченими-русофілами, як Яків та Іван Головацькі, Денис Зубрицький, Богдан Дідицький. Саме під їх впливом, Раковський став палким прихильником москвофільських ідей і всіляко пропагував їх на Закарпатті. В даному дослідженні не ставимо за мету акцентувати увагу на ідеологічній складовій русофільських ідей, що складала основу цієї співпраці, оскільки ця тема потребує окремого дослідження. Проте на деякі аспекти звернемо увагу, оскільки в результаті, в І. Раковського сформувалася своєрідна позиція з приводу мови та літератури, які мали просуватися на Закарпатті. Влучну оцінку цим поглядам закарпатського вченого колись дав К. Студинський, який писав, що, «...він насправді розмовляв язичієм і лишив по собі радше приклад, як би не треба писати» [Студинський, 1905, с. 53].

Ідеями русофільства І. Раковський захопився під впливом творів галицького історика Д. Зубрицького, якого часто називають ідеологом галицького русофільства. Згідно опублікованими джерелами, вони співпрацювали, хоча невідомими є обставини становлення їх наукових контактів. Зокрема відомо, що І. Раковський багато зробив для розповсюдження на Закарпатті праці Д. Зубрицького «Історія древнього Галицько-Руського князівства», що вийшла друком у Львові 1852 р. І. Раковський назвав її «народним сокровищем», проте навряд чи з огляду на глибину історичного дослідження, а скоріше якраз через поширення «русского языка». Так, у листі до Д. Зубрицького І. Раковський писав: «...зроблена Вами справа на чистій руській мові у нас з урочистим захватом ревних народолобців зустрілась, цим зроблений крок, що веде до істинного народного просвещения и благополучія» [Студинський, 1901, с. 53].

«Урочистий захват» про який пише І. Раковський охопив радше кілька його однодумців-москвофілів, які захопилися ідеєю насадження в краї нового «русского языка», вбачаючи в цьому єдину можливість для народної освіти. Як писав І. Раковський в одному зі своїх листів: «Моя ціль не інакша, як ввести у нас в користування руській язык і затвердити це в народі нашому» [Студинський, 1901, с. 131]. Проте заперечення москвофілами народної говірки, штучне натягування нового правопису, врешті призвели до формування мертвого «язичія», яке не тільки не сприяло культурному прогресу, а й гальмувало і так повільне національне пробудження.

Найбільш тісну співпрацю І. Раковський мав з галицьким мовознавцем Я. Головацьким. Головним джерелом вивчення особистої співпраці між вченими було їх приватне листування, яке тривало впродовж 20 років, з 1854 по 1874 рр. Їх епістолярна спадщина наразі повною мірою не доступна. У Відділі рукописів Львівської бібліотеки ім. В. Стефаника на зберіганні знаходяться 25 листів (49 аркушів) І. Раковського адресовані Я. Головацькому. Більша частина з них

була свого часу опублікована К. Студинським [Студинський, 1905]. Зворотні ж листи збереглися лише епізодично, що обмежує можливість комплексного аналізу цієї спадщини.

Проблеми, які І. Раковський зачіпає у своїх листах стосувалися в основному занепаду культурного життя на Закарпатті, можливостей протидії мадяризації через співпрацю з галичанами. Зміст листів просякнутий ідеями культурного зближення на основі формування нової літературної мови, під якою вчений розумів російську. Головними перепонами на шляху культурного прогресу І. Раковський вважав саме занепад літературного життя. Так у листі до Я. Головацького від 11 вересня 1854 року вчений писав: «...у багатьох слав'ян охолола ревність до своєї літератури, між тим многі з них знаходяться в такому становищі, що потребують засобів самого потрібного побуту, і не в змозі жертвувати для літератури...» [Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника, ф. 36, арк. 4].

Розв'язувати проблему культурного занепаду І. Раковський вважав можливим лише через впровадження «русского языка», про що не раз писав у своїх листах до Я. Головацького. Репрезентуючи галичанину настрої закарпатського населення І. Раковський відверто перебільшував, щодо прихильності русинів до москвофільства. Так, у листі датованому 1 лютого 1857 р., вчений аналізує галицьку періодику, критикує «Зорю Галицьку» за її «народну мову» та водночас явно лукавить коли пише, що «В Угорщині, видно проявляється сильне прагнення до російської мови...» [Світлик, 2013b, с. 98].

У своїх листах І. Раковський дійсно вірить в можливість покращення освіти та культури через залучення населення до російської культури. «Передруковані російські підручники могли б бути використані в наших народних училищах, і таким чином справді б було витворено у нас народну освіту», пише І. Раковський в одному зі своїх листів [Світлик, 2013b, с. 98]. Ба більше, іншого шляху для розвитку культури закарпатський священник не бачить, - «Повірте мені, що доки ми не візьмемося за цей єдиний засіб нашої народної освіти, розумію російську літературу, то ми не зробимо ні в чому жодного успіху, будемо зневажені, знехтувані, і не зверне ніхто на нас ніякої уваги» [Світлик, 2013b, с. 98].

В результаті І. Раковський досить негативно сприйняв факт зародження в Галичині народовського руху, про що писав не раз Я. Головацькому. Особливо обурювали його заклики повернутися до простої народної мови й культури та будувати на їх основі національний прогрес. З приводу цього у листі від 12 червня 1857 р., вчений писав, що «...нам ніколи не треба робити різниці між російською церковною і народною мовою, а завжди говорити, що те одне і теж в літературному відношенні» [Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника, ф. 36, арк. 22].

За підтримки галицьких однодумців І. Раковський вдався і до конкретних заходів з запровадження нової граматики. Закарпатський вчений, як один із зачинателів закарпатської преси, був видавцем газет «Церковна газета» і «Церковний Вістник». Видання

друкувалися мовним язичієм, оскільки чистої російської граматики й фонетики на Закарпатті не знали та не розуміли. Мова видання не приносила йому популярності серед читачів, однак стала передумовою цювання І. Раковського з боку угорської влади. У своїх листах до Я. Головацького, він періодично згадував про проблеми пов'язані із випуском газети, недостатню кількість підписників, брак коштів і підтримки населення тощо. «Церковна» газета мала кілька підписників і в Галичині. Так до листа І. Раковського від 19 вересня 1856 р. прикріплені три списки передплатників «Церковної Газети» в 1856 р., написані рукою Я. Головацького. Зі списків видно, що на 1856 рік «Церковна Газета» у Львові мала лише 10 постійних передплатників, серед яких Головацький, Малиновський, Терлецький, Гушалевиц [Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника, ф. 36, арк. 17].

Через заборони угорської влади І. Раковський досить скоро змушений припинити видання «Церковної Газети». Про це вчений теж писав у своїх листах до Я. Головацького. Так, в листі від 14 квітня 1858 р. Раковський пише, що припиняє видання газети через заборону її мови видання, а натомість отримав дозвіл видавати «Церковний Вестник», однак на «обласному язичі». Цей факт обурив його настільки, що він написав Головацькому, що «краще припинить видання повністю, ніж видаватиме його місцевою мовою» [Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника, ф. 36, арк. 29].

Русофільськими ідеями наповнена і публіцистика І. Раковського, що виходила на сторінках галицьких видань. Статті закарпатського вченого друкували «Сімейна бібліотека», «Слово», та «Вістник для русинів Австрійської держави», що видавався у Відні. Частина матеріалів І. Раковського публікувалася без авторства, як от його «Доверительные письма из Будина». Користувався він і псевдонімами, найпопулярніший серед яких був підпис «Паноніянинь». Публіцистика І. Раковського містила ряд важливих даних про культурно-освітнє становище на Закарпатті, заходи мадяризації та політичні утиски русинів.

Важливо, що попри мовні протиріччя, закарпатський вчений був послідовний у своїх переконаннях про важливість культурного єднання з галицькими колегами. Так у своїй публікації на сторінках «Вістника» за 1850 рік, він писав: «Мало ще часу минуло, відколи починаємо пізнаватись Галицькими нашими Родимцями, і се що далі завжди явніше видно, як дух народності, одний намір прагнень... [Паноніянинь, 1850а., с. 87].

У своїх статтях І. Раковський також наголошує на основних причинах культурного занепаду закарпатських русинів, серед яких виділяє брак шкіл, освітніх і культурних інституцій, пасивність місцевої інтелігенції. Та головною перешкодою на шляху культурного прогресу вчений вважає мадяризацію. «Мадярам би то присьмно було, аби ми нічого не добивалися, лиш мовчали і ярмо рабства далі носили, але цього мадяре доки нинішня устава державна буде стояти дарма чекають від нас...», писав він на

сторінках «Вістника» [Паноніянинь, 1850с, с. 275].

Продовжуючи думку про причини культурного занепаду місцевого населення, І. Раковський пише: «*Ми не соромимося визнати, що народ наш поглядом просвітництва розумного, єдності громадянської, і освіченості світської багато назад відстав від інших народів, але чи обвинувачений є він про те?*» [Світлик, 2013b, с. 101]. А в дописі «Изь Оунгвара 19/31 мая» за 1850 рік, І. Раковський пише про занепад національного духу серед народу: «*...що варто нам трудитися і шибатися про народність нашу, ми всі бідні, худобні є, писемності ніякої, заступників ніяких не маємо, не є можливості нам з іншими народами рівну течію тримати...*» [Паноніянинь, 1850b, с. 190]. У цьому ж дописі І. Раковський висуває ідею «*... і тому може нам до інших народів прилучитися*» [Паноніянинь, 1850b, с. 190]. Під «іншими народами» І. Раковський, захоплений ідеями панславизму, скоріш за все розумів російський народ.

Такі погляди вченого не були винятковим явищем серед закарпатської інтелігенції. В той час коли в Галичині набуває обертів боротьба між русофілами та народовцями за роль лідера національного руху, на Закарпатті москвофільство прогресує, набуваючи все більш консервативних рис. Та головна проблема крилася в тому, що довгий час альтернативи протидії мадяризації не було. У місцевого населення вибір ідентичності ґрунтувався на означенні москвофіл чи мадярофіл. Відсутність тривалий час української народовської ідеології ще більше посилювала культурний занепад краю.

Серед закарпатської інтелігенції, яка була заангажована у налагодження співпраці з галичанами слід згадати також старшого брата відомого закарпатського діяча А. Добрянського, педагога та публіциста Віктора Добрянського (1816 – 1860). Під час Весни народів В. Добрянський перебував в Галичині де за сприяння свого брата налагодив контакти з Я. Головацьким. Після революції В. Добрянський обіймав посаду шкільного обласного інспектора в Ужгороді, а з 1850 р. шкільного радника у м. Кошиці. В кошицький період життя педагога розпочинається приватне листування між В. Добрянським і Я. Головацьким, що тривало з 1850 по 1855 рік. В рукописних фондах ЛНБ ім. В. Стефаніка зберігаються 13 листів В. Добрянського до Я. Головацького. На сьогодні лише 5 з них опубліковані К. Студинським у 1905 р. Інші листи поки не були опубліковані.

За своїм змістом листи дуже інформативні і є важливим джерелом в контексті дослідження культурних взаємин між інтелігенцією Закарпаття і Галичини. В листуванні між цими адресатами обговорювалися традиційні теми: книгообмін, суперечки щодо літературної мови тощо. Та головною проблемою, що турбувала педагога була освіта і її якість. Це питання зустрічаємо майже в кожному його листі.

Перший лист В. Добрянського до Я. Головацького, датований 5 січня 1850 р. Він повністю присвячений проблемі освіти та якості навчання, що стала неабияким викликом для австрійських русинів, особливо в процесі посилення колонізації та

мадяризації. В. Добрянський твердить, що саме галичани мають взятися за покращення якості навчання, оскільки мають для цього необхідні освітні установи. Зокрема, він пише, що з «угорської сторони» освітою займатися будуть він і О. Духнович, а з «галицької сторони» нею мають займатися Головацький, Левицький і Малиновський, бо «*...граматика и книга читальна руська по над все нам потрібна*» [Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаніка, ф. 36, арк. 3].

В наступному листі В. Добрянський знову порушує освітні проблеми та закликає галицьку інтелігенцію, зокрема Я. Головацького, долучитися до покращення культурного рівня угорських русинів. Він пише: «*Ви головний наш літератор, в тій самій галузі науковій вправний, будь ласка, повідомте мені результати вашої досвіду, щоб плоди діяльності Вашої і на цей бік Русі Австрійської розповсюдились. Накресліть мені план навчання для руської мови як ви її викладаєте...*» [Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаніка, ф. 36, арк. 5–6]. З цитати видно, що В. Добрянський прагне покращувати освіту на Закарпатті. Разом з тим бачимо, що процес освіти мав налагоджуватися на «русском языке», тобто педагог був іще одним представником цілої плеяди москвофілів Закарпаття в другій половині ХІХ століття. Зокрема, В. Добрянський ввів російську мову як окремий предмет у Кошицькій гімназії [Заклинський, 1967, с. 5].

Великий за обсягом і цікавий за змістом є наступний лист до Я. Головацького від 5 червня 1851 р. Більша його частина присвячена роботі Ужгородській гімназії та аналізу спроб її мадяризації. Особливо цінною, в контексті теми дослідження, є кінцівка листа, де автор закликає галичан до активнішої співпраці в галузі освіти та науки. Так, оцінюючи заснування «Народного Дому» у Львові, В. Добрянський пише: «*...дім ваш народний надіюсь буде і наш і ми від повинності до його складання не відтягнемося; але ж ви скоріше воскресли, і більше для того маєте сили... Вам треба керувати, перший камінь основного взаємного братського союзу закласти. Ми по тому як що день більше наших прокидається, борг віддати зможемо...*» [Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаніка, ф. 36, арк. 8]. З даної цитати видно, що закарпатська інтелігенція визнавала прогресивніший культурний рівень Галичини, закликала до співпраці та взаємодії по обидва боки Карпат.

Після переїзду В. Добрянського до Кошиць листування між вченими не припиняється. У 1853 р. В. Добрянський став членом однієї з комісій кошицького адміністративного управління. До його обов'язків входило також забезпечення літературою навчальних закладів. Педагог прагнув налагодити постачання галицьких підручників, тому з цього приводу в 1853 р. надсилає Я. Головацькому ще 3 листи. Перший з них написаний десь на початку жовтня. В ньому В. Добрянський просить Я. Головацького надіслати книги, необхідні для Ужгородської та Кошицької гімназій. Також в цьому

лісті Добрянський вперше долучається до мовної дискусії між галицькою і закарпатською інтелігенцією, демонструючи досить витриману позицію. Головним рупором тогочасної мовної дискусії стануть видання «Зоря Галицька», яка перейде на народні позиції та «Вістник для Русинів Австрійської держави», що буде більш схильним до запровадження «руського язика». В. Добрянський співпрацював з обома виданнями та у своїх кореспонденціях із Кошиць та Пряшева висловлювався щодо культурних, політичних і господарських справ, проте не підтримував мовні дискусії. У згаданому листі, вчений закликає припинити ці суперечки: «...попросить і Зорю і Ладу перервати зовсім недаремні огидні суперечки з Вістником; вірте мені це не варте праці, і це ніхто не читатиме» [Студинський, 1905, с. 92].

Ще один великий лист В. Добрянський написав до Я. Головацького на початку листопада 1853 р. Його зміст знову в основному зосереджений навколо мовних суперечок, які В. Добрянський засуджував. «Хай пише кожний, як уміє, а загальне признання буде долею, перед якою те, що добре, не втратить переконливої сили», написав він у листі [Студинський, 1905, с. 93]. Цей уривок найкраще характеризує позицію В. Добрянського щодо мовних дискусій, які в той час набували все більшої гостроти. В згаданому листі автор також аналізує соціально-економічне становище русинів на Закарпатті, – «...стисла нас жахлива біда і народу велика частина загинула або покинула батьківський край» [Студинський, 1905, с. 93–94]. Мова йде про голод через засуху і неврожай, про який згадував у своїх листах і О. Духнович.

Лист за грудень 1853 р. містить перелік книг, необхідних для Ужгородської гімназії. В. Добрянський просить Я. Головацького та укладача українських підручників для львівських гімназій М. Малиновського надіслати необхідну літературу. Серед списку згадуються такі книги як: «*Німецька граматика Левицького, руська граматика Головацького, та праці М. Ганкевича, Ветрицького і т.д.*» [Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника, ф. 36, арк. 18].

В. Добрянський сприяв також поширенню на Закарпаття галицької періодики. Був постійним підписником «Зорі Галицької» і боляче сприйняв її занепад. На початку заснування цієї газети її головним редактором був Б. Дідицький, однак через хворобу очей він припиняє її редагувати та 32 число «Зорі Галицької» вже виходить під редакцією Северина Шеховича. Зміна редактора не принесла користі виданню і з того часу «Зоря Галицька» втрачає підтримку, а згодом припиняється її випуск. Для освіченої еліти втрата першого українського періодичного видання була болісною. В листі до Я. Головацького від 15 березня 1854 р. В. Добрянський пише, що жаліє про те, що Б. Дідицький захворів бо «...він надія нашої новонародженої літератури» [Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника, ф. 36, арк. 15].

Педагог вважає, що занепад «Зорі Галицької» принесе багато шкоди літературному життю не лише в Галичині, а й на Закарпатті. Зокрема, В. Добрянський пише: «Жалкую, шкодую, скажіть мені чи немає

коштів ні способу врятувати “Зорю”? – У нас правда вона слабо була підпираема; бо правду сказати наші люди не відчують потреби читати, вони читають календар та шематизм Єпархіяльний і нічого більше; однак і “Зоря” тепер уже більше має передплатників у нас, як раніше, і з часом, найменше у молодших священиків була б знайшла участь» [Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника, ф. 36, арк. 16].

В 1854 р. В. Добрянський надіслав до Я. Головацького ще два листи. Їх зміст вкотре зачіпав мовні суперечки та стосувався культурного становища австрійських русинів, викликів та загроз колонізації й мадяризації. Особливо турбували В. Добрянського спроби запровадження латини в богослужіння, чого, на його думку не можна допустити. В згаданих листах також містилась інформація про релігійні протиріччя. В. Добрянський пише, що: «...20 наших священиків замкнули, за те, що наяву проповідували що російське православ'я є єдино рятівною вірою» [Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника, ф. 36, арк. 20]. Це повідомлення давало розуміння наскільки складною була соціокультурна ситуація в Австрійській імперії, де українці виборювали не тільки свою культурну та національну, а й релігійну ідентичність.

Останній лист В. Добрянського до Я. Головацького, що зберігається в рукописних фондах, датований 14 лютого 1855 р. У цьому листі В. Добрянський дякує Я. Головацькому за співпрацю, посилену поміч закарпатським русинам та передає вітання своїм галицьким знайомим діячам, – «*Моє шанування та привітання спільними нашим приятелям і моїм іноді покровителям. Саме панам Куземському, Лотоцькому, Малиновському, Гуревичу та іншим; честь маю бути Вашим істинним другом та шанувальником*» [Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника, ф. 36, арк. 15].

Після цього листа, епістолярне спілкування між вченими імовірно припинилося. Принаймні, більше листів до Я. Головацького не збереглося. Знайомі В. Добрянського згадують останні роки його життя досить складними. В 1859 р. тяжко захворів, до хвороби добавилися і психічні проблеми. 18 березня 1860 р. В. Добрянський покінчив життя самогубством. Його друг і однодумець, словацький письменник Йонаш Заборський першим назвав В. Добрянського «справжнім слов'янином», а в листі до Мартіна Гатали від 24 травня 1867 р. про оточення Віктора Добрянського написав: «*Це люди, при яких вчений Віктор Добрянський, каноник, за найкраще вважав застерелитися*» [Цит. за Заклинський, 1967, с. 5].

Висновки. Особиста співпраця між закарпатськими вченими І. Раковським та В. Добрянським з галицьким діячем Я. Головацьким є важливою складовою культурних контактів між Закарпаттям і Галичиною другої половини ХІХ ст. Головний напрям цієї співпраці базувався на прагненні активізувати національне і культурне життя серед русинів Австрійської імперії. Саме тому зміст контактів виражався як в практичних діях, як до прикладу книгообмін, так і в постійних дискусіях навколо мовної проблеми, літературного життя, національної

ідентичності. Оскільки в другій половині XIX ст. панівною серед галицької еліти стане русофільська ідеологія, ці впливи будуть перенесені та на закарпатський ґрунт. Саме вона ляже в основу співпраці згаданих постатей.

Закарпатський священник І. Раковський зробив важливий вклад в налагодження культурних взаємин обабіч Карпат. Його співпраця з Я. Головацьким стала цьому яскравим свідченням. Разом з тим, вчений проявив себе палким прихильником ідей русофільства, вбачаючи в них єдиний можливий шлях для культурного розвитку русинів Австрійської імперії. Проте консервативне наслідування москвофільства та особливо активна агітація за впровадження «руського язика» в літературу, не завжди підтримувалися галицькими колегами І. Раковського, що врешті негативно відбилося на їх науковій кооперації. Заслуга закарпатського дослідника полягала радше в активному прагненні долучити закарпатських русинів до загальної слов'янської культури.

На відміну від І. Раковського, В. Добрянського не зачислюють до активних поборників москвофільства. Хоча вчений був послідовником позицій О. Духновича, однак проявляв більш стриману позицію щодо мовного питання. Мовні суперечки між галичанами та закарпатськими русинами вважав другорядними у порівнянні із культурними й політичними викликами, що стояли перед українцями

тієї доби. Співпраця між ним і Я. Головацьким базувалася в основному навколо освітніх потреб, оскільки В. Добрянський дбав про забезпечення навчальною літературою гімназій в Ужгороді та Кошицях.

Як бачимо на прикладі епістолярної спадщини та публіцистики І. Раковського та В. Добрянського, їх особисті контакти з галичанами носила неоднорідний характер. Галицькі симпатії закарпатських будителів базувалися на різних ідеологічних засадах, від необхідності єднання до суперечок навколо мови та шляху культурного розвитку. Русофільські ідеї, що заповнили галицьку еліту в 60-х роках XIX ст. мали сильну підтримку і на Закарпатті. Проте саме тут вони принесли та найбільше шкоди, не стимулюючи культурний прогрес, а навпаки стримуючи його через відмову від народної культури й насаджування штучних запозичень. В Галичині русофільству досить швидко з'явиться альтернатива, і врешті переможе українська ідентичність. На Закарпатті ж закореніле москвофільство лише сприятиме посиленню мадяризації. Проте, не зважаючи на те, що співпраця між галицькою і закарпатською інтелігенцією носила різний характер, не була позбавлена суперечностей, факт її розвитку сприяв культурному єднанню українців в імперії Габсбургів, що в часи відсутності власної держави мало вирішальне значення для формування національної ідентичності.

Список використаних джерел

- Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника, ф. 36, оп.15, спр. 304 (Раковський І. Листи до Головацького Я. (1854 – 1861, 1874), на 49 арк.
- Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника, ф. 36, оп. 7, спр. 137 (Добрянський В. Листи до Головацького (1850 – 1883), на 24 арк.
- Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника, ф. 36, оп. 7, спр. 138 (Добрянський В. Телеграми до Головацького), на 5 арк.
- Данилюк, Д., 2004. Іван Іванович Раковський: [190-річчя з дня народження журналіста, педагога, просвітителя, *Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2005 рік*, Ужгород: вид-во В. Падяка, с. 114–120.
- Заклинський, К., 1967. Віктор Добрянський, *Дукля*, ч. 4, с. 5.
- Пагира, В., 1996. Іван Раковський, *Світочі карпатського краю*, Мукачєво: Елара, с. 198–203.
- Паноніянинь, 1850а. Изъ Оунгвара, *Вестник для Русинов Австрийской державы*, ч. 22, с. 87.
- Паноніянинь, 1850б. Изъ Оунгвара, *Вестник для Русинов Австрийской державы*, ч. 48, с. 190–191.
- Паноніянинь, 1850с. Изъ Оунгвара, *Вестник для Русинов Австрийской державы*, ч. 69, с. 274–275.
- Паноніянинь, 1850. Промышленіе о учебномъ просвещеніе въ Русиновъ Угорскихъ, *Вестник для Русинов Австрийской державы*, ч. 33, с. 130–131.
- Паноніянинь, 1850. Уведомленіе о рускомъ округе Унгварскомъ, *Вестник для Русинов Австрийской державы*, ч. 18, с. 70–71.
- Раковський, І., 1861. Голось изъ Угорской Руси о рускомъ языкѣ, *День*, ч. 5, с. 9–10.
- Раковський, І., 1856. Доверительныя письма изъ Будина, *Сімейна бібліотека*, ч. 2, с. 21–22; ч. 3, с. 118–124; ч. 5, с. 136–138; ч. 6, с. 152–154.
- Рудловчак, О., 1990. Справжній слов'янин: [Віктор Добрянський], *Народний календар*, Братислава – Пряшів – Ужгород, с. 58–90.
- Русин, В., 2000. Листи Івана Раковського у фондах закарпатського краєзнавчого музею, *Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею*, вип. V, Ужгород: Патент, с. 55–60.
- Світлик, Н., 2013а. Закарпатська проблематика на сторінках «Вестника для Русинов Австрийской державы», *Науковий вісник УжНУ. Серія Філологія. Соціальні комунікації*, вип. 2 (30), Ужгород, с. 179–182.
- Світлик, Н., 2013б. Листування Івана Раковського з Яковом Головацьким, як зразок культурної співпраці інтелігенції Закарпаття і Галичини, *Наукові записки Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архімандрита Василя (Проніна)*, Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції до 100-річчя з дня народження архімандрита Василя (Проніна), вип. 2, Мукачєво, с. 94–103.
- Світлик, Н., 2012. Публіцистика закарпатських вчених на сторінках галицької періодики середини – другої половини XIX століття, *Науковий вісник УжНУ. Серія історія*, вип. 29, Ужгород, с. 164–173.
- Сочка-Боржавин, В., 1995. *Будителі подкарпатських русинів*, (Раковський І.), Ужгород, с. 11–13.
- Студинський, К., 1901. *З кореспонденції Дениса Зубрицького (1840 – 1853)*, Львів, 140 с.
- Студинський, К., 1905. Кореспонденція Я. Головацького в літах 1850 – 1862, *Збірник філологічної секції НТШ*, т. 8–9, Львів, 592 с.

References

- Viddil rukopysiv Lvivskoi naukovoï biblioteki NAN Ukrainy im. V. Stefanyka, f. 36, op.15, spr. 304 (Rakovskiy I. Lysty do Holovatskoho Ya. (1854 – 1861, 1874) na 49 ark. (in Ukrainian).
- Viddil rukopysiv Lvivskoi naukovoï biblioteki NAN Ukrainy im. V. Stefanyka, f. 36, op. 7, spr. 137 (Dobrianskyi V. Lysty do Holovatskoho (1850 – 1883), na 24 ark. (in Ukrainian).
- Viddil rukopysiv Lvivskoi naukovoï biblioteki NAN Ukrainy im. V. Stefanyka, f. 36, op. 7, spr. 138 (Dobrianskyi V. Telehramy do Holovatskoho), na 5 ark. (in Ukrainian).
- Danyliuk, D., 2004. Ivan Ivanovych Rakovskiy: [190-richchia z dnia narodzhennia zhurnalista, pedahoha, prosvitytelia [Ivan Ivanovych Rakovsky: [190th anniversary of the birth of the journalist, teacher, educator], *Kalendar kraieznavchyykh pamiatnykh dat na 2005 rik*, Uzhhorod: vyd-vo V. Padiaka, s. 114–120. (in Ukrainian).
- Zaklynskyi, K., 1967. Viktor Dobrianskyi [Viktor Dobrianskyi], *Duklia*, ch. 4, s. 5. (in Ukrainian).
- Pahyria, V., 1996. Ivan Rakovskiy [Ivan Rakovskiy], *Svitochi karpatskoho kraiu*, Mukachevo: Elara, s. 198–203. (in Ukrainian).
- Panoniianyn, 1850a. Iz Oungvara [From Uzhhorod], *Vestnik dlya Rusinov Avstrijskoj derzhavy*, ch. 22, s. 87. (in Ukrainian).
- Panoniianyn, 1850b. Iz Oungvara [From Uzhhorod], *Vestnik dlya Rusinov Avstrijskoj derzhavy*, ch. 48, s. 190–191. (in Ukrainian).
- Panoniianyn, 1850c. Iz Oungvara [From Uzhhorod], *Vestnik dlya Rusinov Avstrijskoj derzhavy*, ch. 69, s. 274–275. (in Ukrainian).
- Panoniianyn, 1850. Promyshlenie o uchebnom prosveshenie v Rusinov Ugorskih [Reflections on educational education in the Russian Rus' of Hungary], *Vestnik dlya Rusinov Avstrijskoj derzhavy*, ch. 33, s. 130–131. (in Ukrainian).
- Panoniianyn, 1850. Uvedomlenie o ruskom okruze Unhvarskom [Notification of the Russian district of Ungvarskiy], *Vestnik dlya Rusinov Avstrijskoj derzhavy*, ch. 18, s. 70–71. (in Ukrainian).
- Rakovskiy, I., 1861. . Golos iz Ugorskoj Rusi o ruskom yazyke [Voice from Hungarian Rus about the Russian language], *Den*, ch. 5, s. 9–10. (in Ukrainian).
- Rakovskiy, I., 1856. Doveritelnyya pisma iz Budina [Letters of trust from Budin], *Simejna biblioteka*, ch. 2, s. 21–22; ch. 3, s. 118–124; ch. 5, s. 136–138; ch. 6, s. 152–154. (in Ukrainian).
- Rudlovchak, O., 1990. Spravzhnii slovianyn: [Viktor Dobrianskyi] [A true Slav V. Dobryanskyi], *Narodnyi kalendar*, Bratislava – Priashiv – Uzhhorod, s. 58–90. (in Ukrainian).
- Rusyn, V., 2000. Lysty Ivana Rakovskoho u fondakh zakarpatskoho kraieznavchoho muzeiu [Letters of Ivan Rakovsky in the funds of the Transcarpathian Museum of Local History], *Naukovyi zbirnyk Zakarpatskoho kraieznavchoho muzeiu*, vyp. V, Uzhhorod: Patent, s. 55–60. (in Ukrainian).
- Svitlyk, N., 2013a. Zakarpatska problematyka na storinkakh «Vestnyka dlia Rusynov Avstryiskoi derzhavy» [Transcarpathian issues on the pages of "Herald for Rusyns of the Austrian State"], *Naukovyi visnyk UzhNU. Seriya Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, vyp. 2 (30), Uzhhorod, s. 179–182. (in Ukrainian).
- Svitlyk, N., 2013b. Lystuvannia Ivana Rakovskoho z Yakovom Holovatskym, yak zrazok kulturnoi spivpratsi intelihentsii Zakarpattia i Halychyny [Correspondence of Ivan Rakovsky with Yakov Holovatsky, as an example of cultural cooperation of the intelligentsia of Transcarpathia and Galicia], *Naukovi zapysky Bohoslovsko-istorychnoho nauково-doslidnoho tsentru imeni arkhimandryta Vasylia (Pronina)*. Materialy Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii do 100-richchia z dnia narodzhennia arkhimandryta Vasylia (Pronina), vyp. 2, Mukachevo, s. 94–103. (in Ukrainian).
- Svitlyk, N., 2012. Publitsystyka zakarpatskykh vchenykh na storinkakh halytskoi periodyky seredyiny – druhoi polovyny XIX stolittia [Journalism of Transcarpathian scientists on the pages of Galician periodicals from the middle to the second half of the 19th century], *Naukovyi visnyk UzhNU. Seriya istoriia*, vyp. 29, Uzhhorod, s. 164–173. (in Ukrainian).
- Sochka-Borzhavyn, V., 1995. Budyтели podkarpatskykh rusynov [Awakeners of Subcarpathian Ruthenians], Uzhhorod, s. 11–13. (in Ukrainian).
- Studynskiy, K., 1901. Z korespondentsii Denysa Zubrytskoho (1840 – 1853) [From the correspondence of Denys Zubrytskyi 1850 – 1862], Lviv, 140 s. (in Ukrainian).
- Studynskiy, K., 1905. Korespondentsiia Ya. Holovatskoho v litakh 1850 – 1862 [Correspondence of Y. Holovatskyi in the years 1850 – 1862], *Zbirnyk filolohichnoi sektsii NTSh*, t. 8–9, Lviv, 592 s. (in Ukrainian).

Nelia Svitlyk

Candidate of historical sciences, associate professor of the Department of Antiquity, the Middle Ages and the history of pre-modern Ukraine,
SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

GALICIAN SYMPATHIES OF TRANSCARPATHIAN REVIVALISTS: COLLABORATION OF I. RAKOVSKYI AND V. DOBRYANSKYI WITH Y. HOLOVATSKYI

This article examines the collaboration of Transcarpathian scientists Ivan Rakovskiy and Viktor Dobryanskyi with the Galician linguist Yakov Holovatskyi. The purpose of the study is to analyze the main content of personal contacts between scientists based on their private correspondence and journalistic heritage. The research methodology is based on the use of empirical research methods, biographical methods and source analysis. The publication studies the process of cooperation between scientists in the conditions of the post-revolutionary revitalization of social and cultural life among Ukrainians of the Austrian Empire. The epistolary heritage between scientists is analyzed, part of which is introduced into scientific circulation for the first time. On the basis of private correspondence, the main ways of cooperation between Transcarpathian and Galician scientists were investigated. The studio draws attention to the contradictions of this cooperation and the obstacles to the national rapprochement of Ukrainians in the Habsburg Empire. The article also studies the journalism of Transcarpathian scientists on the pages of Galician periodicals, which was an

important segment of cultural contacts. Based on the study of the source material, the main components of the collaboration between I. Rakovsky, V. Dobryanskyi and Ya. Holovatskyi were considered. The article also summarizes some conclusions in the problem of researching personal and institutional relations between Transcarpathian and Galician intelligentsia during the times of national revival and formation of the Ukrainian nation.

Keywords: *Cultural relations, private correspondence, epistolary heritage, journalism, Russophilism, Muscophilism, national identity.*

Надійшла до редакції / Received: 30.09.2024

Схвалено до друку / Accepted: 08.12.2024